

Jadwiga Solarz-Rzepka

Jaki wpływ ma środowisko rodzinne na niepowodzenia szkolne uczniów klas młodszych? : w świetle badań własnych

Nauczyciel i Szkoła 2 (3), 53-60

1997

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Jadwiga SOLARZ-RZEPKA

Jaki wpływ ma środowisko rodzinne na niepowodzenia szkolne uczniów klas młodszych? (w świetle badań własnych)

Szkoła i rodzina stanowią podstawę kształcąco-wychowawczą młodego pokolenia, dlatego też niezbędna jest integracja i jednokierunkowość wpływów wywieranych na dzieci i młodzież. Rodzina daje podstawy wychowania dziecka, wytycza drogę procesowi wychowawczemu i związanemu z nim kształceniu. Stanowi jedną z głównych, obok szkoły, instytucję wychowawczą. Tak więc zarówno rodzice jak i nauczyciele są odpowiedzialni za realizację wychowania i nauczania.

Praca nauczyciela jest niezwykle odpowiedzialna. Wymagająca umiejętności stosowania odpowiednich metod, form i środków umożliwiających nauczanie i wychowanie.

Aby skutecznie realizować określone zadania nauczyciel musi znać swoich uczniów, posiadać informacje dotyczące nie tylko cech psychicznych, ale warunków życia i sytuacji rodzinnej. Niezbędna jest także wiedza o właściwościach zespołu klasowego, nad którym sprawuje pieczę.

Właściwa znajomość powyższych czynników decyduje o postępach uczniów w nauce, ogranicza występowanie niepowodzeń, które w dobie współczesnej są dość częstym zjawiskiem. Szczególne zaniepokojenie budzi fakt ich występowania w najniższych klasach szkoły podstawowej, dlatego, że przekazywane treści stanowią podstawy warunkujące dalsze kształcenie.

Właśnie zbadanie tego problemu wzbudziło we mnie zainteresowanie, a ściślej mówiąc w jakim stopniu środowisko rodzinne, w którym wzrasta i rozwija się młody człowiek ma wpływ na powodzenie lub niepowodzenie dziecka w młodszym wieku szkolnym. Postanowiłam więc dokonać dokładnej penetracji środowiska, w którym pracuję, moich podopiecznych i ich rodzin.

W tym celu przeprowadziłam badania w swojej klasie wyodrębniając uczniów dobrych i tych, którzy mają kłopoty z nauką.

W oparciu o przeprowadzone badania próbowałam przedstawić rozmiary i jakość niepowodzenia w nauce uczniów nauczania początkowego. Wyodrębniłam i wskazałam na czynniki środowiska rodzinnego, które w dużej mierze decydują o powodzeniu w nauce. Próbowałam na podstawie tych wyników badań własnych potwierdzić poglądy różnych znakomitych teoretyków.

Jedną z przyczyn społecznych są właśnie warunki środowiska rodzinnego, dlatego też pragnęłam wyodrębnić te czynniki, które bezpośrednio wpływają na osiągnięcia szkolne uczniów.

Cz. Kupisiewicz „niepowodzenia szkolne” określa jako „sytuacje, w których występują wyraźne rozbieżności między wymaganiami wychowawczymi i dydaktycznymi szkoły, a zachowaniem uczniów oraz uzyskiwanymi przez nich wynikami nauczania”.¹

Niezależnie od reprezentowanego kraju badacze są zgodni co do tego, że „powstawanie niepowodzeń szkolnych powodują zespoły bardzo różnych przyczyn...”,² które należy poznać, a następnie szukać środków i metod zaradczych.

Aby uzyskać odpowiedź, na pytanie: Jaki wpływ ma środowisko rodzinne na powodzenie w nauce? dokonałam badań: środowiska rodzinnego dziecka oraz postępów w nauce uczniów klas młodszych.

Postawiony problem rozbiłam na zagadnienia bardziej szczegółowe. Należą do nich:

1. W jakim zakresie warunki społeczno-ekonomiczne, atmosfera rodzinna, pozycja dziecka i poziom kulturalny rodziny decydują o postępach w nauce?
2. Jaki wpływ na postępy szkolne dziecka mają postawy rodzicielskie?

Badania przeprowadziłam w szkole, w której pracuję od kilku lat; nie było to zbyt trudne przedsięwzięcie, gdyż dzieci jak ich rodziców zdążyłam poznać.

Analizy sytuacji rodzinnej badanej grupy przeprowadziłam z zastosowaniem następujących technik:

- wywiad z wychowawcą klasy,
- wywiad z rodzicami,
- testy wiadomości,
- analiza dokumentów szkolnych.

Wywiad z wychowawcą klasy dostarczył informacji dotyczących zachowania się dziecka, postępów w nauce w zakresie języka polskiego i matematyki, jego poziomu umysłowego, stosunku do nauki, osiąganych wynikach, ogólnej sytuacji w szkole oraz częściowo o sytuacji rodzinnej.

Wywiad z rodzicami przeprowadzony w domu rodzinnym dostarczył informacji o sytuacji domowej poszczególnych uczniów.

¹ Kupisiewicz Cz., *Podstawy dydaktyki ogólnej*, Warszawa 1988, s. 227.

² Tamże, s. 238.

Rozmowy przeprowadzono wg jednolitego wzoru, mając na celu zebranie podstawowych danych dotyczących sytuacji dziecka w rodzinie, jego pozycji, zainteresowaniach itp.

Wywiadom towarzyszyła obserwacja planowa, bezpośrednia mieszkańca ucznia i jego aktywność w domu. Przeprowadzone rozmowy pozwoliły na dodatkowe uzyskanie informacji o rodzinie, rodzicach, dzieciach, troskach, kłopotach ich nurtujących, a także o krewnych i sąsiadach. Najczęściej wywiadów udzielały matki badanych. Wywiad umożliwił poznanie warunków materialno-bytowych rodzin badanych uczniów, układu stosunków w rodzinie, wpływu domu rodzinnego na postępy w nauce, metody oddziaływania wychowawczego rodziny, zajęcia domowe dziecka, trudności wychowawcze jakie sprawia.

KWESTIONARIUSZ WYWIADU Z RODZICAMI

- Czy dziecko uczęszczało do żłobka, przedszkola, kto się nim opiekował w dzieciństwie?
- Jak przedstawiają się kontakty z rodzeństwem, które to dziecko z kolei?
- Jaki jest jego stan zdrowia, czy jest nerwowe?
- Czy sprawia kłopoty wychowawcze, jakie?
- Czy ma stałe obowiązki domowe?
- W jaki sposób okazuje Pani, mąż miłość swojemu dziecku?
- Czy dziecko jest najczęściej karane, czy nagradzane, za co?
- Czy dużo czasu spędzacie z dzieckiem?
- Czy Pani pracuje zawodowo, jaki to ma wpływ na wychowanie dziecka?
- Czy dziecko ma własny pokój lub kąt do odrabiania lekcji?
- Czy znajduje się w domu biblioteczka, czy chętnie z niej korzystacie?
- Jaka jest sytuacja materialna rodziny?
- Jak wyposażone jest Państwa mieszkanie (sprzęt RTV i AGD)?
- Czy rodzice wspólnie z dziećmi wychodzą do kina lub teatru...?
- Czy zdarzają się kłótnie rodziców w obecności dzieci?
- W jaki sposób dzieci odbierają „Ciche dni rodziców”?
- Czy interesują się Państwo postępami dziecka w nauce?
- Czy kontaktują się Państwo z wychowawcą klasy, w jaki sposób?
- Czy reaguje Pani na uwagi ze strony nauczyciela?
- Co Pani zdaniem wpływa na powodzenie lub niepowodzenie uczniów w szkole?

Testy wiadomości pozwoliły na postawienie diagnozy czyli oceny dotychczasowych osiągnięć uczniów w zakresie wiadomości z języka polskiego i matematyki. Poddano im grupę uczniów dobrych oraz wykazujących słabe postępy w nauce.

Test sprawdzający wiadomości z matematyki obejmował 5 zadań z różnych działów. Testy z języka polskiego zawierały: dyktando, głośne czytanie, ciche czytanie ze zrozumieniem.

Przegląd bieżących postępów w uczeniu się, potwierdzony ocenami cząstkowymi naświetlał w przybliżeniu rodzaj trudności w nauce.

Rodzice dzieci objętych badaniem mieli dosyć trudną sytuację materialną, gdyż zatrudnieni byli w miejscowych zakładach przemysłowych, które przeżywają kryzys, wiele z nich przebywało na zasiłkach dla bezrobotnych, część pracuje prywatnie.

Prowadzone badania sprawdzające stopień opanowania materiału z języka polskiego i matematyki posłużyły do wyodrębnienia grupy uczniów mających kłopoty w nauce oraz tych, którzy osiągają najlepsze wyniki. Dzięki temu można było dokonać badania porównawczego środowisk wychowawczych tych uczniów, chcąc ustalić jakie jego elementy decydują o powodzeniu w szkole.

Badanie przeprowadzono w Szkole Podstawowej Nr 6 w Myszkowie w roku szkolnym 1995/96. Dokładna analiza sytuacji rodzinnej uczniów uwypukliła rolę wielu czynników warunkujących zarówno sukcesy jak i niepowodzenia szkolne.

Badania, które prowadziłam potwierdziły moje przypuszczenia, że środowisko rodzinne dzieci jest najważniejszym obok szkoły czynnikiem decydującym o wychowaniu i nauczaniu. Dowiodły, że w rodzinie najistotniejszymi elementami wpływającymi na proces dydaktyczny jest całokształt warunków materialnych, społecznych, kulturalnych i uczuciowych domu rodzinnego, w jakim wzrastają dzieci.

Analiza poszczególnych elementów środowiska rodzinnego utwierdziła mnie w przekonaniu, że bardzo ważne są stosunki emocjonalne między członkami rodziny. Stwierdzam więc, że do tego, aby dzieci mogły osiągnąć pozytywne wyniki w nauce konieczna jest wzajemna akceptacja, miłość, odpowiedni ład, zainteresowanie dziećmi ze strony rodziców.

Badania dowiodły, a tym samym potwierdziły moje hipotezy, że ogromnie ważne są postawy rodzicielskie stosowane wobec dzieci. W mojej analizie nie spotkałam środowiska w rażący sposób odtrącającego dziecko, przewagę stanowili rodzice akceptujący i kochający swoje dzieci.

Dzięki poczynionym obserwacjom i przeprowadzonym wywiadam, mogę stwierdzić, że do czynników decydujących o powodzeniu w nauce należą: sytuacja finansowa rodziny, warunki mieszkaniowe, posiadanie własnego miejsca pracy, bez którego uczniowie nie mogą rozwijać sfery intelektualnej.

Życie kulturalne rodziny jest kolejnym czynnikiem wpływającym na postępy szkolne, co potwierdziła szczegółowa analiza sygnalizująca o ważności tego zagadnienia, wobec którego nie można przejść obojętnie. Kontakty dziecka z różnymi przedmiotami kultury umożliwiają przyswajanie wiadomości, wyrabiają potrzeby i nawyki kulturalne, które sprzyjają opanowaniu wiedzy.

Praca matek poza domem, niekorzystna pozycja dzieci w rodzinie, odbijają się na postępach szkolnych, jeżeli burzą harmonię domowego ogniska.

Wysuwając wnioski z weryfikacji hipotez nie można pominąć współpracy szkoły i rodziny. Odgrywa ona dużą rolę w procesie edukacyjnym dzieci, nauczyciele praktycy doskonale ten problem znają. Wyniki analiz dowiodły, że uczniowie pochodzący

z rodzin, które nie wykazują zainteresowania postępami szkolnymi swoich dzieci, napotykają na trudności dydaktyczne.

Dzięki wieloletnim obserwacjom (staż 9-letni jako nauczycielka klas I-III) i przeprowadzonym badaniom mogłam lepiej poznać problem niepowodzeń szkolnych uczniów klas młodszych, a także elementy decydujące o ich powstawaniu. Wiem, że na każde dziecko należy patrzeć przez pryzmat jego sytuacji rodzinnej. Gdy zaobserwujemy jakieś trudności, starajmy się zbadać ich przyczynę. Niejednokrotnie okaże się, że ich istota tkwi w sytuacji rodzinnej danej jednostki.

Zarówno literatura fachowa, doświadczenie w pracy z dziećmi i przeprowadzone badania bardzo mi pomogły w ocenie klasy jako całości, a także jej poszczególnych ogniw jakie stanowią pojedyncze dzieci.

Na zebraniach z rodzicami w ramach pedagogizacji często poruszam problematykę niepowodzeń, wyjaśniam powołując się na literaturę fachową, zmuszam do dyskusji. Przy każdej możliwej sposobności podkreślam to, iż rodzina odgrywa decydującą rolę w procesie dydaktyczno-wychowawczym, próbuję przekazywać pewne rady dla rodziców. Oto niektóre z nich:

- poznać dobrze swoje dzieci,
- zapewnić odpowiednie warunki pracy,
- zapewnić opiekę podczas nieobecności,
- wdrażać do prac domowych, właściwego spędzania wolnego czasu,
- rozwijać zainteresowania swoich dzieci,
- prowadzić systematyczną współpracę ze szkołą,
- stworzyć atmosferę sprzyjającą dobremu wychowaniu,
- stosować wymagania dostosowane do możliwości dzieci.

Uważam, że pedagog ma prawo uświadomić rodzicom, że wychowanie spoczywa przede wszystkim na nich, jest to ich obowiązek wobec siebie, dzieci i społeczeństwa. Nie wolno wychowania spychać na barki kogoś innego. Tak więc angażujemy zapracowanych rodziców w ten jakże trudny i złożony proces nauczania i wychowania, bo „takie Rzeczpospolite będą, jakie ich młodzieży chowanie”. Tego życzyć sobie, a także Wam drodzy Pedagodzy.

PROCENTOWA ANALIZA BADANEJ GRUPY ZOSTAŁA ZOBRAZOWANA W PONIŻSZYCH TABELACH

Tabela 1

Sytuacja materialna badanych rodzin

Warunki materialne	Uczniowie z powodzeniami w nauce		Uczniowie z niepowodzeniami w nauce		Ogółem	
	ilość	%	ilość	%	ilość	%
Wystarczające	12	60	1	5	13	65
Niewystarczające	3	15	4	20	7	35
Razem	15	75	5	25	20	100

Tabela 2

Sytuacja mieszkaniowa w badanych rodzinach

Ilość izb	Uczniowie z powodzeniami w nauce		Uczniowie z niepowodzeniami w nauce		Ogółem	
	ilość	%	ilość	%	ilość	%
Pokój z kuchnią	2	10	4	20	6	30
2 pokoje z kuchnią . .	7	35	—	—	7	35
3-4 pokoje z kuchnią	6	30	1	5	7	35
Razem	15	75	5	25	20	100

Tabela 3

Wykształcenie rodziców w badanych rodzinach

Wykształcenie rodziców	Uczniowie z powodzeniami w nauce		Uczniowie z niepowodzeniami w nauce		Ogółem	
	ilość	%	ilość	%	ilość	%
Podstawowe	—	—	2	10	2	10
Zawodowe	6	30	2	10	8	40
Średnie	6	30	1	5	7	35
Policealne	1	5	—	—	1	5
Wyższe	2	10	—	—	2	10
Razem	15	75	5	25	20	100

Tabela 4

Urządzenia techniczne w badanych rodzinach

Posiadanie urządzeń technicznych	Uczniowie z powodzeniami w nauce		Uczniowie z niepowodzeniami w nauce		Ogółem	
	ilość	%	ilość	%	ilość	%
Radio i telewizor . . .	4	20	2	10	6	30
Radio, telewizor, antena satelitarna	6	30	2	10	8	40
Radio, telewizor, magnetowid, antena satelitarna, komputer	5	25	1	5	6	30
Razem	15	75	5	25	20	100

Tabela 5

Opieka nad dzieckiem

Opiekun	Uczniowie z powodzeniami w nauce		Uczniowie z niepowodzeniami w nauce		Ogółem	
	ilość	%	ilość	%	ilość	%
Tylko matka	4	20	2	10	6	30
Oboje rodzice	11	55	3	15	14	70
Razem	15	75	5	25	20	100

Tabela 6

Zatrudnienie matek w badanych rodzinach

Praca matek	Uczniowie z powodzeniami w nauce		Uczniowie z niepowodzeniami w nauce		Ogółem	
	ilość	%	ilość	%	ilość	%
Nie pracuje	4	20	2	10	6	30
Pracuje na jedną zmianę	8	40	—	—	8	40
Pracuje wielozmianowo ..	3	15	3	15	6	30
Razem	15	75	5	25	20	100

Tabela 7

Kontakty rodziców z nauczycielami

Kontakty rodziców z wychowawcą klasy	Uczniowie z powodzeniami w nauce		Uczniowie z niepowodzeniami w nauce		Ogółem	
	ilość	%	ilość	%	ilość	%
Brak	4	20	2	10	6	30
Sporadyczny	9	45	2	10	11	55
Częsty	2	10	1	5	3	15
Razem	15	75	5	25	20	100

Tabela 8

Biblioteczka domowa rodziców

Księgozbiór	Uczniowie z powodzeniami w nauce		Uczniowie z niepowodzeniami w nauce		Ogółem	
	ilość	%	ilość	%	ilość	%
Brak	2	10	2	10	4	20
Mały	8	40	2	10	10	50
Duży	5	25	1	5	6	30
Razem	15	75	5	25	20	100

Tabela 9

Typ rodziny

Struktura rodziny	Uczniowie z powodzeniami w nauce		Uczniowie z niepowodzeniami w nauce		Ogółem	
	ilość	%	ilość	%	ilość	%
Pełna	11	55	5	25	16	80
Niepełna	2	10	—	—	2	10
Zastępcza	2	10	—	—	2	10
Razem	15	75	5	25	20	100

Tabela 10

Liczba dzieci w badanych rodzinach

Liczba dzieci w rodzinie	Uczniowie z powodzeniami w nauce		Uczniowie z niepowodzeniami w nauce		Ogółem	
	ilość	%	ilość	%	ilość	%
1 dziecko	2	10	1	5	3	15
2 dzieci	10	50	—	—	11	55
3 dzieci i więcej	3	15	3	15	6	30
Razem	15	75	4	20	20	100